

Divoké Moravskoslezsko (text filmu)

Úvod

Příroda Moravskoslezského kraje je rozmanitá a krásná. V každém ročním období zde máme co objevovat. V našem dokumentu společně navštívíme zajímavá místa v kraji a poznáme některé druhy rostlin a živočichů, které zůstávají ukryty před zraky běžných návštěvníků.

Jarní tahy ptáků

Rybniční soustava v Poodří pulzuje od jara do podzimu bohatým životem. Celé území chráněné krajinné oblasti leží na jedné z hlavních tažných cest ptáků střední Evropou, probíhající Moravskou bránou od severu k jihu. Právě zde se ptačí tahy zahušťují do úzkého koridoru mezi Oderskými vrchy a západními výběžky Beskyd, aby se pak jižněji znovu rozptýlily do údolních niv řeky Moravy, Bečvy a Dyje.

Rybník Kotvice ve stejnojmenné přírodní rezervaci je na začátku dubna ideálním místem pro zastávku na jarním tahu. Rybník se po zimním období jen pomalu zaplňuje vodou. Voda je mělká a na mnoha místech vykukují bahnitě plochy nasycené lákavou živočišnou potravou. Přesně takové místo přilákalo skupinky několika druhů bahňáků. Tito dlouhonozí ptáci hledají na bahnech rybníků červy, měkkýše a nejrůznější hmyz. Nepohrdnou ani rostlinnou potravou nebo malými rybkami.

Vodouš bahenní vytváří větší hejna mezi táhnoucími ptáky. Vrací se ze svých zimovišť v Africe, aby po krátké zastávce v Poodří mohl pokračovat dále na sever na své hnízdiště. Společně s vodouši přilétl i jespák bojovný. Také on má ještě před sebou dalekou cestu a potřebuje nabrat sílu. Na rybníku se zastavuje kulík říční a rozvážným krokem začíná zkoumat obsah rybníčního bahna. Tento drobný pták hnízdí běžně i v naší krajině na březích řek, jezer a umělých nádrží. Potravu si hledá typickým stylem - popoběhnout, zastavit a zobnout.

Ohlušující křik racků chechtavých zaplňuje celé okolí. Tito společenští ptáci hnízdí v koloniích poblíž vod. Dříve taková kolonie sestávala často i z několika tisíc jedinců. V poslední době však dochází k neustálému snižování početních stavů těchto ptáků a tím i ke zmenšování jednotlivých kolonií. Nejpozději koncem března se rackové chechtaví setkávají v hnízdištích. Přírodní rezervace Kotvice je jednou z mála lokalit, kde rackové nacházejí každoročně svůj domov a vyvádějí pravidelně mláďata. V tuto chvíli ještě ptáci odpočívají nebo hledají potravu, aby se posilnili po náročné cestě ze zimoviště. Zdánlivý klid však zanedlouho vystřídá období rozmnožování, spojené s častými šarvátkami racků při bojích o nejlepší místa pro hnízdění.

Mezi skupinami běžných druhů ptáků se na tazích občas objeví i vzácní zatoulanci. Čírka modrokřídlá je americký druh kachny. Na našich vodách je k vidění velmi vzácně pouze při záletech. Dospělý jedinec čírky plave na vodě a plovavým ponořením hledá potravu. Po několika dnech odpočinku nabere dostatek sil, aby se společně s dalšími ptáky mohl vrátit zpátky do své původní domoviny.

Tento sameček labutě velké strávil společně se samičkou celou zimu na blízké řece. Na rozdíl od ostatních ptáků je labutí pár už na svém hnízdišti a nemusí se nikam dále stěhovat. Zatímco samec pluje na hladině a funguje jako předsunutá hlídka, samička ve skrytu rákosí už začíná zahřívát svoji letošní snůšku vajec. Labuť velká patří mezi největší ptáky v Česku a je ozdobou každé vodní plochy kde se objeví. Jako typicky monogamní druh tvoří pevné partnerské svazky na celý život.

Ropucha zelená

Z malého mokřadu na okraji vesnice se šíří do okolí podivné zvuky. Jen málokdo tuší, kdo je jejich původcem. Téměř přes celý den mezi sebou soupeří o přízeň samiček samci ropuch zelených. Jejich hlasité koncerty neutichají ani v noci. Výrazným voláním lákají samci ropuch samičky vlastního druhu. Zvučností svého hlasu jim dokazují svou zdatnost a znamenitost. Tyto zvuky mohou ale přitahovat i všudypřítomné dravce, kteří se vždy zajímají o velké nahromadění potravy. Proto se každý z žabích nápadníků musí mít neustále na pozoru.

Žáby, jako zástupci třídy obojživelníků, žijí v neobyčejně rozmanitých typech prostředí. Ať je jejich domov kdekoliv, vždy musí najít partnera a místo vhodné k rozmnožování a kladení vajíček. Setkání, dvoření a páření. To jsou 3 nezbytné stupně, které předcházejí vlastnímu kladení vajíček. Žáby se často pohybují v amplexu, pářícím postoji, při kterém sameček zaujímá správnou polohu, nutnou pro oplození vajíček. K vlastnímu oplození pak dochází až po naklazení vajec mimo tělo samice.

Rozmnožování všech druhů našich žab je vázáno na vodní prostředí. Ve vodě se z vajíček líhnou malí pulci, kteří dýchají pomocí žaber. Proměna čerstvě vylíhlého pulce v dokonalou žabu trvá dalších 12 až 16 týdnů. Každá generace žab pak zpravidla zopakuje výstup na souš, stejně jako první obojživelníci v dávné minulosti.

Čejka chocholatá

Stojíme na jednom z posledních míst, kde v Českém Těšíně nachází útočiště čejka chocholatá, mizející ptačí druh. Ptáci během prvních jarních týdnů začali stavět svá hnízda a snášet vajíčka přímo v zoraném poli uvnitř města. Je zde k vidění několik hnízd, kde už čejky sedí na svých snůškách.

Čejka je při hnízdění snadno zranitelným ptákem. Její hnízdo je prostý důlek na zemi, do něhož snáší samička postupně čtyři vajíčka, která jsou špičkami uspořádána k sobě do tvaru čtyřlístku. Skvrnitá vejce se svým zbarvením zcela ztrácejí lidským očím. K největším ztrátám při hnízdění čejek pak dochází pravidelně v období, kdy zemědělci začínají kultivovat své louky a pole.

I zdejší lokalita uprostřed velkého města má zanedlouho projít zemědělskou úpravou. Ochránci přírody proto museli urychleně najít řešení jak vzácný ptačí druh zachránit. Hnízda čejek chocholatých tak ornitologové nejprve přesně lokalizovali, aby se následně s majiteli orné půdy domluvili, že tato místa před vyjetím těžké techniky označí. Traktoristé díky tomu mohli hnízda jednoduše minout a ohrožený druh nezahubili.

Čejka chocholátá patří mezi nejrychleji ubývající ptačí druhy naší krajiny. Kdysi běžný pták je dnes již vzácností. Čejky dříve hnízdily na mokřích loukách a pastvinách, které jsou často vysušené a přeměněné na pole. V důsledku intenzivního využívání krajiny se za posledních dvacet let jejich populace ztenčila o více než 80 procent. Na mnoha místech je tak čejka chocholátá blízko vyhubení. Příčinou je nevhodné zemědělské hospodaření a s ním spojené negativní změny v krajině. Tím, že čejky začínají hnízdit převážně na zoraných polích, přijdou každoročně během polních prací o svá hnízda. Je potěšitelné, že se najdou zemědělci, kteří při ochraně čejky chocholáté spolupracují a dávají tak naději novému pokolení těchto rychle ubývajících bahňáků.

Podhorské a horské louky

Podhorské a horské louky dnes patří ke vzácnému typu mokřadních stanovišť. Typickým znakem těchto míst je silné zamokření, způsobené vysokou hladinou spodní vody. Díky pravidelnému kosení luk nebo občasné pastvě se na některých místech stále daří udržovat tyto cenné lokality.

Ze vzácných rostlinných zástupců můžeme na podmáčených loukách objevit masožravou rosnatku okrouhlolistou. Jde o mizející, přísně chráněný druh, který se vyskytuje pouze na několika málo místech. Rosnatka roste převážně v porostech rašeliníku, kde nachází ochranu před nepřízní přírodních podmínek. Chloupy na čepeli listu rostliny vylučují kapičky lepkavé tekutiny, které zůstávají na koncích listů. Rostlina tímto způsobem láká a lapá hmyz. Ten pak následně stráví a rozloží na enzymy potřebné ke svému růstu. Rosnatka okrouhlolistá je prastarou léčivou rostlinou, která byla v minulosti opředena mnoha pověstmi.

Podhorské louky a pastviny v Chráněné krajinné oblasti Beskydy vytvářejí na řadě míst domov orchidejím, rostlinám z čeledi vstavačovitých. Kromě svého atraktivního vzhledu jsou orchideje zajímavé svým zvláštním způsobem výživy. V kořenech vstavačovitých rostlin žijí houby, které vytvářejí zásobní látky z půdního humusu. Orchidej pak na těchto houbách parazituje, rozpouští houbová vlákna a získává tak látky pro svou výživu.

K nejčasněji rozkvétajícím orchidejím patří prstnatec bezový. Tato nevysoká bylina je zvláštní svým výrazným polymorfismem: květy má zbarvené buď tmavě nachově, nebo světle žlutě. Jedinci s oranžovými nebo dvoubarevnými květy jsou pak kříženci obou barevných forem.

Neobvykle narůžovělé květenství vytváří přísně chráněná hlavinka horská. Vyskytuje se jen vzácně na loukách, pastvinách nebo otevřených prameništích, kde jsou vlhčí humózní či kamenitohlinité půdy. V jednom květenství je nahloučeno až 100 drobných květů s tmavšími nachovými tečkami. Květy hlavinky se otevírají jen ve dne, příjemně voní a bývají opylovány převážně motýly.

Na kosených mokřadech nás na jaře může překvapit další perla luk – rozkvetlý prstnatec májový. Červenobílé květy a tmavé skvrny na listech dodávají rostlině

nezaměnitelný vzhled. Prstnatec májový patří mezi nejhojnější orchideje v naší přírodě. Lokalit s jejím výskytem však dlouhodobě ubývá.

Všechny louky a pastviny s výskytem vzácných orchidejí patří mezi cenné přírodní stanoviště. Jejich existence je ohrožena upouštěním od tradiční pastvy a nešetrným obhospodařováním, které je spojené s nepravidelným kosením, hnojením nebo změnou vlhkostních poměrů jednotlivých lokalit. Pouze pravidelná a odborná péče ze strany vlastníků pozemků může pomoci zachránit jedinečné botanické skvosty v naší přírodě.

Datlík tříprstý

Je polovina dubna a my stojíme na hřebenu Moravskoslezských Beskyd, v přírodní rezervaci Velký Polom. Oslabené smrkové porosty na těchto místech pomalu usychají a vzdávají boj s kůrovcem. Samičky těchto malých brouků kladou vajíčka pod kůru v dolní části kmenů, kde si larvy vykusují hustou síť chodeb. Přerušují tím lýkové pletivo a strom při silnějším napadení usychá. Kůrovcem napadené stromy s dřevokazným hmyzem pod kůrou pak následně lákají vzácného šplhavce - datlíka tříprstého.

Horské smrčiny, s velkým podílem mrtvých a ztrouchnivělých stromů, jsou pro datlíka ideálním místem s dostatkem potravy. Datlík tříprstý je specialista na vybírání larev a kukel brouků z pod kůry mrtvých stromů. Jeho šplhavé nohy mají pouze po třech prstech, z nichž dva jsou obráceny vpřed a jeden vzad.

Svým bubnováním do rezonujícího kmene si sameček datlíka označuje každoročně své hnízdní teritorium. Po chvíli odlétá, aby mohl pokračovat v důležité práci. Na křižovatce turistických cest si vybral suchý smrk, v jehož kmeni pomalu vzniká hnízdní dutina. Je to obtížná práce a proto je potřeba během dne dělat pravidelné přestávky a nabrat znovu sílu. Datlík tříprstý je výrazně stálý ptačí druh. Novou dutinu si tesá každým rokem, často v blízkosti starší dutiny. Není neobvyklé, že je nová dutina umístěna ve stejném kmeni jako loni.

V místě výskytu datlíka tříprstého nacházíme typické pobytové znaky. Mezi ně patří i okroužkované kmeny stromů. Datlík kroužkuje svým ostrým zobákem hlavně smrky a jedle a požívá jejich vytékající pryskyřici. Může se jednat o stojící i čerstvě spadlý strom s dostatkem pryskyřice.

Datlík tříprstý patří mezi nejvzácnější šplhavce v naší přírodě. Jeho hnízdní populace u nás čítá jen několik set párů. Příčiny nízké početnosti i ohrožení datlíka tříprstého souvisí především s likvidací starých porostů při lesní těžbě. V Beskydech přežívá díky tomu, že se zde zachovaly poslední zbytky přirozených horských smrčin s dostatkem starých stromů, zlomů a vývrátů.

Tůně a stará říční ramena

Tůně a stará říční ramena jsou vděčným objektem pozorování v době květu stulíku žlutého. Tato vytrvalá rostlina s plovoucími listy a plazivým oddenkem je skutečnou ozdobou našich vod.

Koncem jara a v létě můžeme kolem jezírek a tůní spatřit hojný druh - šidélko páskované. Obvykle poletuje mezi rákosinami nebo vysokou trávou na březích. Samičky této vážky kladou vajíčka do částí vodních rostlin a přitom se často potápí. Kladení vajíček se uskutečňuje na velkých plochách v 3-4 metry širokém pásmu.

Samotné rozmnožování vážek je v hmyzí říši unikátní. Při páření sameček uchopí samičku svými zadečkovými přívěsky za hlavou, samička pak stočí své tělo pod samečka a připojí konec svého zadečku k druhotným pohlavním orgánům samečka, kde přebírá jeho pohlavní buňky. Vzniklý kopulační prstenec svým tvarem připomíná srdce. Vážky jsou schopny páření jak v sedu, tak v letu.

Larvy vážek zvané nymfy žijí dravě ve vodě několik měsíců až let, pak vylézají na stonky rostlin, kde probíhá jejich poslední svlékání. Po tomto aktu z místa odlétá dospělý jedinec s křídly, zatímco na rostlině zůstává zbytek nymfí pokožky, který se nazývá svlečka. Toto je svlečka vážky, ze které před chvílí vylétl dospělec šídla modrého. Po vylíhnutí šídlo ještě nějakou dobu sedí poblíž svlečky, narovnává a zpevňuje svá křídla, než je schopno odletět.

Závěr filmu

Naše procházka přírodou Moravskoslezského kraje je u konce. Poznali jsme blíže zajímavé druhy rostlin a živočichů, které obývají společný prostor s námi. Některé z nich žijí v přírodních rezervacích, v nichž se díky soustředěné péči člověka udržují poslední zbytky původní přírody, jiné žijí v naší těsné blízkosti.

Všechny živé organizmy v přírodě si zasluhují náležitou ochranu. Stejnou pozornost je potřeba věnovat i ochraně prostředí, ve kterém tyto organizmy žijí. Mnohdy se jedná o jedinečné lokality, nenahraditelná místa v krajině, bez nichž by přírodní procesy nemohly fungovat v celé své kráse.

Náš stát považuje ochranu životního prostředí za svůj prvořadý úkol. Ale je i věcí každého, kdo si rád odpočine v koutku panenské přírody a komu leží na srdci její další osud, aby udělal vše co může pro její záchranu. Snažme se chovat vždy a všude podle krásného hesla opravdových milovníků přírody: POZNEJ A CHRÁN!